

МОДЕЛІ МОВНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Оксана Тростинська

канд. філол. наук, доцент кафедри мовної підготовки
Навчально-наукового інституту міжнародної освіти
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
(61022, Харків, майдан Свободи, 4); e-mail: okasana@ua.fm;
orcid: <http://orcid.org/0000-0002-2999-629X>

Олександра Гребенщикова

канд. філол. наук, ст. викл. кафедри мовної підготовки
Навчально-наукового інституту міжнародної освіти
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
(61022, Харків, майдан Свободи, 4); e-mail: [grebenchshikova@gmail.com](mailto:grebenschikova@gmail.com);
orcid: <https://orcid.org/0000-0002-2645-8066>

Олена Тітаренко

канд. філол. наук, ст. викл. кафедри мовної підготовки
Навчально-наукового інституту міжнародної освіти
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
(61022, Харків, майдан Свободи, 4); e-mail: olena.titarenko@karazin.ua;
orcid: <https://orcid.org/0000-0003-1425-1698>

Метою статті є загальний аналіз особливостей організації мовної підготовки іноземних здобувачів вищої освіти в Україні та систематизація моделей мовного навчання іноземних студентів за роки незалежності країни. Дослідження проводилося в синхронічному та діяхронічному аспектах. Про актуальність вивчення запропонованих моделей навчання інофонів свідчать динамічні зміни у питанні мовного курсу розвитку України.

Авторами запропоновано шість робочих моделей мовної організації навчання іноземців у ЗВО України, де мовами навчання є українська й англійська, виступала певний час у східних та південних регіонах російська, разом з тим мовою соціокультурного спілкування не завжди є мова навчання студента. Проаналізовано переваги та недоліки кожної моделі, особливості їх функціонування, забезпеченість навчальними програмами. Описано зміст мовної компетенції, мовленнєвого та професійного складників. Розглянуто моделі навчання інофонів в умовах білінгвізму (з урахуванням позитивної та негативної інтерференції).

© Тростинська О., Гребенщикова О., Тітаренко О., 2023

Зазначена основна мета навчання української мови здобувачів вищої освіти, що обрали англійську мовою отримання знань з фаху. Ця модель передбачає переорієнтацію змісту компетентностей, що висувуються на перший план (мовної, мовленнєвої, соціокультурної, міжкультурної).

У статті наведено практичні рекомендації для створення методичного забезпечення навчального процесу в межах різних моделей. Акцентована увага на необхідності інтенсифікації такого роду роботи в умовах підвищення ролі дистанційного навчання та активізації залучення інноваційних методів викладання мови. Запропоновано варіанти вирішення проблем, що виникають під час навчання інофонів української мови як іноземної.

Ключові слова: *білінгвізм, іноземні студенти, навчання мови, українська мова, мовна модель.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Мовна ситуація у сучасній Україні далека від стабільності. Радше навпаки, її можна охарактеризувати як таку, що активно трансформується у режимі реального часу.

Єдиною офіційною державною мовою є українська мова [8], однак поряд з українською у повсякденному спілкуванні в частині регіонів українці активно послуговуються іншими мовами. Сучасне українське законодавство (зокрема, Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [14]) виокремлює дві групи мов, які, крім державної, вживаються в Україні у різних сферах суспільного життя: мови національних меншин (молдавська, польська, російська, румунська, угорська) та мови корінних народів (кримсько-татарська, кримчацька, караїмська). Отже, для сучасної України природною виявляється ситуація двомовності, або білінгвізму, в якій «дві мови існують в межах одного колективу, і їх ... використовують у різних комунікативних сферах залежно від соціальних потреб та інших параметрів комунікативного акту» [19: 84].

Найбільш поширений у країні українсько-російський білінгвізм. Історичні передумови вживання російської мови в Україні (у центральних, східних, північних та південних областях) сьогодні загальновідомі (йдеться про наслідки колоніалізму), а їхній аналіз виходить за межі нашого дослідження. Починаючи з 2014 року, вплив російської мови в українському суспільстві зменшується, проте не зникає зовсім. З одного боку, однозначно європейський вектор розвитку України після Революції Гідності вимагає відмови від співпраці

з Російською Федерацією (у тому числі – й від домінування у частині регіонів російської мови). Саме у ці роки активізувався процес національної самоідентифікації українців, і цей процес був ініційований не згори (постановами уряду), а знизу (реальним бажанням багатьох людей, насамперед молоді, підкреслити свою проукраїнську позицію та глибше усвідомити власну мову та культуру). З іншого боку, демократичність української суспільно-політичної системи одночасно з підтримкою державної мови, яку зафіксував уже згадуваний Закон 2019 року «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [14], дозволяє українцям, як і раніше, самостійно обирати, якою мовою здійснювати побутове та особисте спілкування. Таким чином, білінгвізм залишається реальною мовною ситуацією в українській державі, і найбільшою складністю набуває саме українсько-російська двомовність.

З початком повномасштабної війни, розв'язаної Російською Федерацією 24 лютого 2022 року, становище російської мови передбачувано виявляється хитким. Найбільш очевидною масовою реакцією українців є різка відмова від використання російської мови як мови, що асоціюється з країною-агресором. Проте не можна не визнати, що і серед захисників України, і серед мирних проукраїнських громадян є певний відсоток людей, які продовжують вживати у соціально-культурній сфері саме російську мову, залишаючись при цьому патріотами своєї держави.

Безсумнівно, огляд особливостей функціонування російської мови в Україні під час війни ще чекає на свого дослідника, ми ж обмежимося констатацією факту: незважаючи на очевидну токсичність російської мови та російської культури у сучасному світі, ситуація українсько-російської двомовності в Україні так чи інакше зберігається. Отже, іноземні освітні мігранти, обираючи для навчання ЗВО південно-східних регіонів країни, з першого дня перебування потрапляють у двомовне оточення, яке впливає на формування мовної особистості інофона, і це потрібно враховувати під час організації освітнього процесу та мовної підготовки іноземців в українських навчальних закладах. Ми пропонуємо розглянути моделі мовного навчання іноземних здобувачів вищої освіти в Україні з урахуванням особливостей мови навчання, мови соціокультурного оточення та впливу українсько-російського білінгвізму. Слід зазначити, що за останні

роки у зв'язку зі змінами у мовній політиці, освітньому процесі та ситуації в Україні загалом деякі з моделей зазнали змін, а деякі втратили свою актуальність. Отже наше дослідження має не лише синхронічний, а й діахронічний характер.

Мета статті – проаналізувати організацію мовної підготовки іноземних здобувачів вищої освіти та систематизувати моделі мовного навчання іноземних студентів, які склалися у ЗВО України за роки її незалежності.

Аналіз актуальних досліджень. Концепція мовної освіти іноземців у ЗВО України зазначає: «Мета мовної підготовки іноземних громадян полягає у формуванні комунікативної компетентності, забезпеченні їхніх комунікативних потреб у різних сферах спілкування: навчально-науковій (для отримання конкурентоспроможної підготовки за обраним фахом, виконання наукових досліджень), суспільно-політичній і соціально-культурній (для належної адаптації та повноцінного орієнтування в новому соціально-культурному середовищі, особистісного культурного зростання), побутовій (для задоволення потреб повсякденного життя), а також для виховання гармонійної особистості, що здатна до міжкультурного діалогу» [21: 8]. В умовах білінгвізму потреби іноземних студентів у різних сферах комунікативного підключення забезпечують різні мови, що необхідно враховувати під час організації освітнього процесу, в тому числі мовного навчання іноземців у ЗВО. Проблеми організації мовної підготовки іноземних здобувачів вищої освіти в українських навчальних закладах досліджували у своїх роботах Л. Бей, Я. Гладир, О. Занько, Л. Кисіль, Н. Ушакова, О. Чабан та ін. [1; 2; 6; 7; 23-26]. Білінгвізм як характерну рису української мовної ситуації аналізували Л. Масенко, Ю. Бестерс-Дільгер, А. Девіцька, Н. Матвєєва та ін. [10-11; 13; 5; 12]. Проте загальна ситуація організації мовного навчання іноземних громадян в українських ЗВО з урахуванням українсько-російського білінгвізму не набула системного розгляду, що й визначає **актуальність пропонованого дослідження.**

Викладання основного матеріалу. За роки незалежності іноземні здобувачі вищої освіти навчалися в Україні трьома мовами: українською, російською й англійською. Іноземні громадяни та особи без громадянства, які хотіли отримати вищу освіту, вступаючи до українських навчальних закладів, самостійно

обирали мову навчання (відповідно до своїх можливостей, тобто рівня володіння цією мовою, або вподобань), що фіксувалося в укладеному контракті. Після введення в дію Закону України «Про освіту» [15] освітня діяльність здійснюється державною мовою, а також, якщо навчальний заклад здатен це забезпечити, можливе надання освітніх послуг англійською, тому російська як мова навчання лишилася тільки для іноземних студентів старших курсів відповідно до умов їхніх контрактів. Кількість таких студентів обмежена і найближчим часом скоротиться до нуля.

Залежно від обраної мови навчання та мови соціокультурного спілкування, що домінує в місці проживання освітнього мігранта, в українських ЗВО склалося декілька моделей мовної підготовки іноземних здобувачів вищої освіти. Розглянемо кожен з них.

Модель 1. Мова навчання – українська, мова соціокультурного спілкування – українська. Це оптимальна модель, оскільки однією мовою реалізуються всі комунікативні потреби інофонів в умовах мовного середовища, а навчання спрямовано на формування комунікативної компетентності, яка забезпечує навчально-професійне та побутове спілкування, адаптацію в академічному і соціокультурному просторі й отримання спеціальності. Іноземні мігранти, як правило, до приїзду в Україну не мають досвіду вивчення української мови, тому спочатку навчаються на підготовчому факультеті, де опановують українську на рівні B1 (відповідно до загальноєвропейських компетенцій володіння іноземними мовами CEFR), що дає їм можливість вступати до українських ЗВО та отримати якісну вищу освіту. На поглибленому етапі мовне навчання містить чотири взаємопов'язані складники (лінгвістичний, мовленнєвий, професійний та соціокультурний), які реалізують актуальні потреби іноземців в усіх сферах спілкування. Наразі в Україні немає єдиної навчальної програми з української мови для іноземних студентів, кожен навчальний заклад розробляє свої робочі програми відповідно до затверджених у ЗВО освітніх програм та навчальних планів спеціальностей. Об'єднує ці програми домінування навчально-професійної сфери комунікативного підключення, оскільки головна мета означеного контингенту іноземців – отримання якісної вищої освіти, соціокультурна сфера складає зазвичай не більше 10-15 відсотків від загального аудиторного часу,

виділеного навчальними планами на вивчення мовних дисциплін. Зміст мовної компетенції представлений синтаксисом простого і складного речення (найчастіше до навчальних програм включають теми щодо вираження суб'єктно-предикатних, об'єктних, означальних і обставинних відношень). Опис і презентація мовного матеріалу на функційній основі за принципом «від змісту – до форми» дозволяє структурувати лінгвістичні явища, поєднуючи змістове наповнення з формальною організацією. Мовленнєвий складник передбачає розвиток умінь в усіх видах мовленнєвої діяльності, забезпечує сприйняття та продукування основних функціонально-змістових типів усних і письмових висловлювань, притаманних навчально-професійній сфері: монолог-опис, монолог-розповідь, монолог-міркування, а в діалогічному мовленні – діалог-розпитування й діалог-бесіда. Професійний складник реалізується через опрацювання текстових матеріалів, представлених фрагментами підручників і лекцій із дисциплін професійної підготовки, статтями з науково-популярних і наукових журналів, що відповідають профілю навчання й спеціальності студентів. Навчання у соціокультурній сфері комунікативного підключення спрямовано на ознайомлення з культурою, традиціями, історією та сучасним станом України, формування толерантного ставлення до країни перебування, її народу, представників інших етносів і культур, вивчення національних стереотипів та правил побутового спілкування.

Модель 2. Мова навчання українська, мова соціокультурного спілкування – російська. Ця модель з'явилася після отримання країною незалежності, проте не була поширеною в українському освітньому просторі і реалізовувалася у частині центральних та південних областей. Після введення в дію закону «Про освіту» її ареал значно збільшився й охоплює східні, південні і частково центральні регіони України. Оскільки знання української мови для таких студентів – основа професійної підготовки за обраною спеціальністю, а сама мова є засобом отримання вищої освіти, навчання української передусім спрямоване на формування вмій і навичок у тих видах та формах спілкування, які задіяні у навчальній діяльності. Тому програми навчання містять лінгвістичний матеріал, що включає конструкції наукового стилю мовлення на рівні простого і складного речення, та спрямовані на формування й розвиток умінь у різних видах читання (вивчаючого,

ознайомчого, проглядового, реферативного) різноманітних текстів професійної тематики, навчання аудіювання (насамперед зняття труднощів під час прослуховування лекцій для сприйняття й розуміння їхнього змісту та конспектування почутого), розвиток репродуктивно-продуктивних і власне продуктивних видів мовленнєвої діяльності, актуальних для підготовки усних повідомлень, доповідей, участі в обговоренні наукових питань, написання рефератів, курсових та дипломних робіт. Варто зазначити, що методика викладання української мови як іноземної – порівняно молода галузь вітчизняної лінгводидактики, яка потребує як осмислення й розвитку теоретичних положень, так і розробки практичних питань, створення навчальних матеріалів (посібників, методичних рекомендацій, дистанційних курсів) для іноземних студентів різних спеціальностей та профілів навчання.

Особливість мовної підготовки за такої моделі полягає в тому, що вона спрямована на забезпечення потреб у вивченні мови навчання (української), водночас іноземці також відчують потреби в опануванні мови соціокультурного спілкування, яка в означених регіонах здебільшого російська. В ініційованій інофонами побутовій комунікації адресати не завжди відповідають державною мовою, що призводить до комунікативних невдач, з приводу яких студенти часто звертаються за поясненнями до викладачів-мовців, які однак не мають ні часу, ні бажання на такі пояснення. У деяких регіонах, де реалізується така модель, почасти послуговуються «українською російською», тобто російсько-українським суржиком [11], що не кращим чином впливає на формування мовленнєвої особистості інофона [2]. Частково вирішити таку проблему, на наш погляд, могли б додаткові факультативні заняття (безумовно, за бажанням студентів і поза навчальним планом), спрямовані на вивчення розмовного мінімуму у межах побутових тем «Знайомство», «На вулиці», «У транспорті», «На ринку» тощо, що сприяло б швидшій адаптації іноземців до нового соціокультурного оточення. Трансформація мовної ситуації в країні – процес довготривалий і складний, тому інофонам доведеться певний час навчатися у ситуації двомовності, а отже наше завдання – забезпечити комунікативні потреби іноземних здобувачів вищої освіти та адаптувати їх до перебування в Україні, розставляючи правильні акценти, що набагато легше зробити в організованому і

керованому освітньому просторі, ніж за допомогою індивідуальних уроків, які пропонують іноземним комунікантам сторонні приватні особи, часто безконтрольно і безвідповідально.

Модель 3. Мова навчання – російська, мова соціокультурного спілкування – українська. У незалежній Україні ця модель швидко втратила актуальність, оскільки зміни державної мовної політики призвели до переорієнтації навчальних закладів в україномовних регіонах на навчання державною мовою.

Модель 4. Мова навчання – російська, мова соціокультурного спілкування – російська. Довгий час ця модель була найбільш популярною у південно-східній частині України, проте її популярність серед іноземних освітніх мігрантів зазвичай прагматична і пов'язана з перспективами подальшого працевлаштування: знання однієї зі світових мов може стати важливою перевагою під час пошуку роботи. Крім того, більшість іноземців з Азербайджану, Туркменістану, Узбекистану й інших країн Західної та Центральної Азії володіють російською на достатньому рівні, щоб вступати до українських ЗВО, не витрачаючи рік на навчання на підготовчому відділенні. Як було зазначено вище, зараз ця модель залишилася тільки для іноземних здобувачів вищої освіти старших курсів, за умовами контрактів яких навчальні заклади зобов'язалися надати їм освітні послуги російською мовою, яка для цього контингенту іноземців наразі є і засобом отримання вищої освіти, і засобом соціокультурного спілкування. Різне змістове наповнення занять з російської мови на різних спеціальностях об'єднувалося загальними комунікативними цілями навчання (на завершальному етапі студенти мали вміти читати різними способами й аудіювати тексти зі спеціальності, складати різні види планів до них, конспектувати й тезувати прочитане і прослухане, ставити питання щодо отриманої інформації та відповідати на питання, усно та письмово передавати основну інформацію прочитаного і почутого, складати тексти за аналогією з використанням планів та візуальних опор, усно і письмово реферувати наукові статті). У процесі формування соціокультурної компетентності іноземні студенти знайомилися з культурою українського народу, стереотипами національної комунікативної поведінки, особливостями спілкування малих соціальних груп. Навчальні матеріали соціально-культурної сфери були спрямовані на реалізацію діалогу культур і містили тексти

для читання й аудіювання та розмовні теми, що відображали культурні, національні, соціальні особливості України та країни студента (наприклад, «Український календар», «Національні свята країни студента», «Культура й ментальність українського народу», «Культура й ментальність народу країни студента», «Вища освіта в Україні і країні студента», «Видатні українські науковці» тощо). Більш докладно з принципами та методами навчання російської мови іноземних здобувачів вищої освіти в українських ЗВО в умовах російськомовного середовища можна ознайомитися в [16].

Зазначимо, що всі іноземні студенти російської форми навчання обов'язково вивчали курс української мови, найчастіше протягом одного семестру обсягом 32-48 годин аудиторних практичних занять. Оскільки вся адміністративна діяльність у навчальних закладах здійснюється українською, накази, розпорядження, розклад занять та сесій, різноманітні довідки й посвідки оформлюються винятково державною мовою, це підвищувало мотивацію іноземців до вивчення української мови. Рівень володіння російською мовою дозволяв під час навчання такої категорії інофонів української застосовувати порівняльний метод (на цьому принципі побудований, наприклад, навчальний посібник «Українська мова для російськомовних іноземних студентів» [18], який ґрунтується на зіставленні системи засвоєної мови з системою мови, яка вивчається). Оскільки українська й російська належать до однієї мовної групи, такий підхід значно полегшував іноземцям опанування української. Досвід роботи свідчить, що найбільш продуктивним для цього контингенту іноземців є навчання української з урахуванням позитивної і негативної інтерференції, що сприяє оптимізації навчального процесу та попередженню системних помилок під впливом російської мови (більш докладно про порівняльний метод навчання та вплив інтерференції на засвоєння української мови російськомовними іноземцями див.: [17]). Водночас не можемо не зазначити, що обсяг навчального часу на вивчення української мови у цій моделі не був достатнім і вимагав додаткових годин, зокрема в межах факультативів з офіційно-ділового мовлення.

Модель 5. Мова навчання – англійська, мова соціокультурного спілкування – українська. Англійську мову для навчання здебільшого обирають іноземці з Індії та африканських країн (Гани, Зімбабве, Кенії, Нігерії, Судану, Танзанії, Уганди),

в яких вона є офіційною мовою. Рівень володіння англійською у цих студентів достатній для здобуття вищої освіти та, як правило, не потребує коригування. Представники інших країн, які виявили бажання навчатися англійською мовою, можуть підвищити свій рівень володіння нею до необхідного для вступу до університетів на підготовчих відділеннях. Навчання англійською пропонують ті ЗВО, які мають можливість формувати окремі групи для іноземних студентів та залучають великий контингент іноземців (медичні, фармацевтичні, юридичні, економічні). Вживання мови-посередника (англійської) на заняттях з української мови полегшує інофонам вивчення мови спілкування.

Основна мета навчання української цього контингенту іноземних здобувачів вищої освіти – формування комплексу вмінь та навичок для спілкування в соціально-культурній, навчально-адміністративній та побутовій сферах, тому на перший план висуваються компетентності, необхідні для здійснення міжкультурної комунікації, до яких належать мовна (знання про структуру мови, мовні одиниці та їхні системні зв'язки, що забезпечує вміння їхнього нормативного використання відповідно до потреб та комунікативної ситуації); мовленнєва (практичне володіння видами мовленнєвої діяльності, вміння розуміти та продукувати різноманітні висловлювання (монологічні, діалогічні, усні, письмові) враховуючи вимоги українського мовленнєвого етикету); соціокультурна (знання особливостей культури й мовленнєвої поведінки українського народу в різноманітних комунікативних ситуаціях та вміння їх застосовувати у процесі спілкування); міжкультурна (здатність орієнтуватися у різних культурах, уміння реалізовувати набуті знання у міжкультурному діалозі, враховуючи соціокультурні особливості його учасників) [9]. Вивчення української мови як засобу соціокультурного спілкування передбачає передусім розвиток усних видів мовленнєвої діяльності за допомогою рольових ігор, навчання різних видів діалогічного мовлення, використання в освітньому процесі проблемного навчання та вільної комунікації [9].

Знайдуть застосування у цій ситуації й інноваційні, «неформальні» підходи до навчання української мови, які дозволять студентові орієнтуватися не лише у передбачуваному дискурсі університетської аудиторії, а й у спонтанній

комунікації з носіями мови. Так, наприклад, надзвичайно актуальною виявляється тема мовних табу (див. про це, наприклад, [3]). У насичених програмах мовного навчання для інофонів, як правило, немає місця для настільки «специфічної» теми, хоча знання мовних заборон та оволодіння практикою вживання евфемізмів безпосередньо пов'язано з успішністю міжкультурного спілкування. Тема табу корелює з темою толерантності, актуальною для сучасного світу, отже особливості функціонування евфемізмів у різних культурах можуть бути цікавими іноземним студентам із різних країн, а робота з цим матеріалом дозволить студентів розвинути власну комунікативну компетентність, інтегруватися в культурне середовище носіїв мови, зрозуміти національно-культурні особливості не лише українців, а й представників інших етносів, які навчаються разом з ним.

Модель 6. Мова навчання – англійська, мова соціокультурного спілкування – російська. Така модель склалася переважно у східних і південних областях України та в Криму. До 2020 року іноземні студенти, які здійснювали мовне навчання у межах цієї моделі, вивчали російську як мову спілкування та ознайомчий курс української як державної мови країни перебування. Після означеного терміну студенти перейшли на вивчення лише української мови, обсяг граматичного і лексичного матеріалу якої у межах навчального курсу відповідає рівням А1-А2, тобто початковому рівню підготовчих відділень (фонетика й графіка, відмінково-прийменникова система, система видо-часових форм дієслів, відмінювання іменників, прикметників, займенників тощо). Відповідно до комунікативних потреб цього контингенту іноземних студентів навчання зорієнтовано на формування соціокультурної компетентності, а відбір навчального матеріалу здійснюється за ситуаційно-тематичним принципом, який відображає специфіку його функціонування в типових життєвих ситуаціях, що максимально наближає навчальний процес до умов реальної комунікації. На жаль, особистої зацікавленості у вивченні української мови студенти англійської форми навчання не мають і сприймають її лише як навчальну дисципліну, про яку можна забути, вийшовши з університетської аудиторії. Зрозуміло, що студенти бачать українську на рекламних вивісках, чують у державних установах, проте щоб запобігти комунікативних невдач,

звертаються до співрозмовників англійською або російською, яку вивчали раніше, й отримують усю необхідну інформацію. Начальній дисципліні, яку викладають раз чи двічі на тиждень, складно конкурувати з російськомовним середовищем, в яке занурюється студент за межами аудиторії. Незнання системи ані української, ані російської мов, вплив російськомовного оточення призводить до того, що у студентів формується спотворена україномовна компетентність. Щоб цього запобігти, необхідно збільшити в навчальних планах кількість годин на вивчення української мови іноземними студентами англійської форми навчання, у тому числі й за рахунок факультативних занять, забезпечити створення на заняттях україномовного середовища за допомогою рольових ігор, введення до навчального процесу більшої кількості діалогів і ситуацій реального спілкування, використання різноманітної наочності, наприклад, полікодових текстів, зокрема мемів (докладно про це див.: [4]) та інтерактивних засобів навчання. За таких обставин особливо важливою стає роль викладача як головного мотиватора навчання, від педагогічної майстерності якого безпосередньо залежить залучення англофонів до навчального процесу та ефективного використання іноземними студентами того інструментарію, який надає ситуація білінгвізму.

Потрібно зазначити, що мотивація іноземців до вивчення української мови й української культури різко зросла з початком повномасштабної російської агресії. Іноземні студенти, змушені у перші дні війни залишити південно-східну територію України через бойові дії, у переважній більшості демонструють співчуття та підтримку українському народові. І намагаються виявити це саме українською мовою, якої вони практично не знали раніше. Мужність українців на полях битв та дипломатичній арені піднімає рівень престижу нації, її мови та культури, беззаперечно підвищує популярність української мови як у самій країні, так і в усьому світі, зокрема й серед іноземних громадян – потенційних здобувачів вищої освіти в українських ЗВО.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Ми розглянули основні моделі мовного навчання іноземних здобувачів вищої освіти, які склалися в українських навчальних закладах під впливом існуючої в країні ситуації білінгвізму. Успішна реалізація активних на цей історичний період моделей вимагає від викладачів та методистів зусиль зі створення навчально-методичного

забезпечення освітнього процесу (програм, підручників і навчальних посібників, комп'ютерних матеріалів, дистанційних курсів, презентацій, засобів контролю тощо) для кожної з них. Теоретична розробка методичного підґрунтя для цього може стати напрямом подальших наукових досліджень. Така робота, безумовно, ведеться. Проте вона має бути інтенсифікована, якщо брати до уваги швидкість змін у суспільстві, зростання ролі дистанційної освіти та потреби активного впровадження інноваційних засобів навчання української мови в умовах існуючої в країні мовної ситуації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бей Л.Б., Гростинська О.М. Особливості навчання української мови іноземних студентів на Сході України. *Мова і культура*. 2009. Т. 1 (113). Вип. 11. С. 356–365.
2. Гладир Я.С. Викладання української мови як другої іноземної у технічному ВНЗ: проблеми і перспективи. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2007. № 12. С. 94–97.
3. Гребенщикова О.Г. Мовні табу та способи їх подолання: практика роботи в іншомовній аудиторії. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. 2020. Вип. 36. С. 35–44. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2020-36-03>.
4. Гребенщикова О.Г. Потенціал використання креолізованих текстів у процесі навчання мови іноземних студентів (на прикладі інтернет-мемів). *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. 2021. № 39. С. 26–41. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2021-39-02>.
5. Девіцька А.І. Дослідження білінгвізму у лінгвістичному та соціолінгвістичному аспектах. *Studia Slovacistica: Сучасні тенденції славістики*. / упоряд. і відп. ред.: С. Пахомова, Я. Джоганик. Ужгород, 2013. Вип. 13. С. 26–34.
6. Занько О.В. Мовна адаптація студентів-іноземців юридичних ВНЗ у білінгвальному середовищі. *Правове життя сучасної України: матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспіра-нт. складу / відп. за вип. В.М. Дрьомін; НУ ОЮА, Півд. регіон. центр НАПрН України*. Одеса: Фенікс, 2014. Т. 2. С. 603–605.
7. Кисіль Л.М. Особливості навчання українського професійного мовлення студентів-іноземців в умовах білінгвізму. *Педагогіка та психологія*. 2016. Вип. 53. С. 185–191. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.57593>.

8. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution> (дата звернення: 17.01.2023).
9. Костюк С.С. Підходи та принципи формування компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців у процесі навчання української мови. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. 2018. Вип. 32. С. 46–59. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2018-32-05>.
10. Масенко Л. Мова і суспільство: постколоніальний вимір. Київ: Академія, 2004. 164 с.
11. Масенко Л.Т. Суржик: між мовою і язиком. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2011. 135 с.
12. Матвєєва Н.Р. Українсько-російський білінгвізм і диглосія в сучасному комунікативному просторі Києва: дис. ... д-ра філософії в галузі гуманітарних наук зі спеціальності 035 Філологія / Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. Київ; Тернопіль, 2021. 239 с.
13. Мовна політика та мовна ситуація в Україні: аналіз і рекомендації / за ред. Юліане Бестерс-Дільгер. Київ: Києво-Могилянська акад., 2010. 363 с.
14. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019. № 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (дата звернення: 17.01.2023).
15. Про освіту: Закон України від 05.09.2017. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 17.01.2023).
16. Тростинская О.Н., Копылова Е.В., Алексеенко Т.Н. Обучение русскому языку иностранных студентов-нефилологов. *Преподавание русского языка иностранным студентам: теория и практика, традиции и инновации*: монографія / под ред. Н.И. Ушаковой. Харьков: ХНУ имени В.Н. Каразина, 2014. С. 297–341.
17. Тростинська О.М. Порівняльний метод у навчанні граматики української мови російськомовних іноземців. *Викладання мов у ВНЗ освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. Вип. 27. 2015. С. 108–117.
18. Тростинська О.М. Українська мова для російськомовних іноземних студентів: підручник. 2-е вид. перероб. і доп. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2018. 130 с.
19. Узунов С. Мовна ситуація в Україні: білінгвізм чи диглосія? *Українське мовознавство*. 2014. Вип. 1 (44). С. 81–93.
20. Ушакова Н.І., Алексеенко Т.М. Концепція мовної підготовки іноземних здобувачів вищої медичної освіти (модель 1 – англomовна форма навчання). *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти*

- на сучасному етапі. *Міжпредметні зв'язки*. Вип. 34. 2019. С. 219–235. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2019-34-16>.
21. Ушакова Н.І., Дубічинський В.В., Тростинська О.М. Концепція мовної підготовки іноземців у ВНЗ України. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. 2011. Вип. 19. С. 136–146.
  22. Ушакова Н.І. Моделювання та експеримент у створенні підручника з мови навчання для іноземних студентів. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. Вип. 21. 2012. С. 167–175.
  23. Ушакова Н.І., Тростинська О.М., Кушнір І.М. Становлення і розвиток методики мовної підготовки іноземних студентів класичного університету. Частина 1. Навчання студентів немовних спеціальностей. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. Вип. 38. 2021. С. 205–235. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2021-38-14>.
  24. Ушакова Н.І., Тростинська О.М., Кушнір І.М. Становлення і розвиток методики мовної підготовки іноземних студентів класичного університету. Частина 2. Навчання студентів мовних спеціальностей. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. Вип. 40. 2022. С. 96–122. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2022-40-07>.
  25. Ушакова Н.І., Тростинська О.М., Кушнір І.М. Становлення і розвиток методики мовної підготовки іноземних студентів класичного університету. Частина 3. Навчання української мови. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. Вип. 41. 2022. С. 60–81. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2022-41-04>.
  26. Чабан О.М. Психолінгвістичний компонент при вивченні російської (української) мови як іноземної. *Актуальні питання освіти і науки: зб. наук. ст., матеріали III міжнар. наук.-практ. конф., 10-11 листоп. 2015 р. Національна академія Національної гвардії України. Харків: ХОГОКЗ, 2015. С. 249–255.*

Стаття надійшла до редакції 25.02.2023.

Статтю рекомендовано до друку 22.03.2023.

Як цитувати: Тростинська О., Гребенщикова О., Тітаренко О. Моделі мовного навчання іноземних здобувачів вищої освіти в Україні. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. 2023. Вип. 42. С. 135–153. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2023-42-10>.

**MODELS OF LANGUAGE TRAINING FOR FOREIGN STUDENTS
OF HIGHER EDUCATION IN UKRAINE**

Oksana Trostynska

PhD in Philology, Associate Professor, Language Training Department,
Institute of International Education for Study and Research,
V.N. Karazin Kharkiv National University
(61022, Kharkiv, 4 Svobody Square); e-mail: okasana@ua.fm.
orcid: <http://orcid.org/0000-0002-2999-629X>

Oleksandra Hrebenshchykova

PhD in Philology, Assistant Professor, Language Training Department,
Institute of International Education for Study and Research,
V.N. Karazin Kharkiv National University
(61022, Kharkiv, 4 Svobody Square); e-mail: grebenchshikova@gmail.com;
orcid: <https://orcid.org/0000-0002-2645-8066>

Olena Titarenko

PhD in Philology, Assistant Professor, Language Training Department,
Institute of International Education for Study and Research,
V.N. Karazin Kharkiv National University
(61022, Kharkiv, 4 Svobody Square); e-mail: olena.titarenko@karazin.ua;
orcid: <https://orcid.org/0000-0003-1425-1698>

The purpose of the article is a general analysis of the peculiarities of the organization of language training for foreign students of higher education in Ukraine and the systematization of models of language training for foreigners since the country gained its independence. The research was conducted in synchronic and diachronic aspects. Dynamic changes in the issue of the language course of Ukraine's development testify to the relevance of the study of the proposed models for teaching inophones.

The authors proposed six working models of the linguistic organization of education of foreigners in higher education institutions of Ukraine, where the languages of instruction are Ukrainian, English, and Russian (used for some time in the eastern and southern regions), however, the language of socio-cultural communication is not always the student's language of instruction. The authors analyse the advantages and disadvantages of each model, the features of their functioning, availability of educational programs and describe the content of language competence, speech, and professional components. The models of learning inophones in conditions of bilingualism (taking into account positive and negative interference) were also thoroughly studied.

There is stated the main goal of teaching the Ukrainian language to the students of higher education who chose English as a medium of instruction in their fields.

This model involves a reorientation of the content of the competencies that come to the fore (linguistic, speech, sociocultural, intercultural).

The article provides practical recommendations for creating methodological support for the educational process of various models. Attention is focused on the need to intensify this kind of work against the background of enhancement of the role of distance learning and intensification of the application of innovative language teaching methods. The researchers propose options for solving the problems that arise during the teaching of Ukrainian as a foreign language to inophones.

Keywords: *bilingualism, foreign students, language model, language teaching, Ukrainian language.*

REFERENCES

1. Bej, L.B. and Trostynska, O.M. (2009). Peculiarities of Teaching Ukrainian to Foreign Students in the East of Ukraine. *Language and culture. 1 (113), Vol. 11*, pp. 356–365 [in Ukrainian].
2. Gladyr, Ya.S. (2008). Vykladannya ukrayinskoyi movy yak drugoyi inozemnoyi u tehničnomu VNZ: problemy i perspektyvy [Teaching Ukrainian as the second foreign language in a technical university: problems and perspectives]. *Bulletin of the Khmelnytskyi National University. 12*, pp. 94–97 [in Ukrainian].
3. Hrebenshchykova, O. (2021). The potential of using creolized texts in teaching languages to foreign students (demonstrated on Internet memes). *Teaching languages at higher educational establishments at the present stage. Intersubject relations. 39*, pp. 26–41. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2021-39-02> [in Ukrainian].
4. Hrebenshchykova, O. (2020). Language taboos and ways to overcome them: the practice of working in a foreign audience. *Teaching languages at higher educational establishments at the present stage. Intersubject relations. 36*, pp. 35–44. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2020-36-03> [in Ukrainian].
5. Deviczka, A.I. (2013). Doslidzhennya bilingvizmu u lingvistychnomu ta sociolingvistychnomu aspektax [Study of bilingualism in linguistic and sociolinguistic aspects]. *Studia Slavistica: Modern trends in Slavic studies. 13*, pp. 26–34 [in Ukrainian].
6. Zanko, O.V. (2014). Movna adaptaciya studentiv-inozemciv yuridichnih VNZ u biligvistychnomu seredovishi [Language adaptation of foreign students of legal universities in a bi-linguistic environment]. *Legal life of modern Ukraine. Vol. 2.*, pp. 603–605 [in Ukrainian].
7. Kisil, L.M. (2016). Peculiarities of teaching of Ukrainian professional language for foreign students in conditions of bilingualism. *Pedagogy and psychology. 53*, pp. 185–191. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.57593> [in Ukrainian].

8. *The Constitution of Ukraine, adopted at the fifth session of the Verkhovna Rada of Ukraine on June 28, 1996.* Available at: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution> [Accessed: 17 January 2023] [in Ukrainian].
9. Kostyuk, S.S. (2018). Approaches and principles of foreign students' intercultural competences development in the process of Ukrainian language teaching. *Teaching languages at higher educational establishments at the present stage. Intersubject relations.* 32, pp. 46–50. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2018-32-05> [in Ukrainian].
10. Masenko, L. (2004). *Mova i suspilstvo: Postkolonialnyy vymir [Language and society: postcolonial aspect]*. Kyiv [in Ukrainian].
11. Masenko, L. (2011). *Surzhuk: mizh movoyu i yazykom [Surzhuk: between Russian and Ukrainian]*. Kyiv: Vydavnychyj dim “Kyyevo-Mogylyanska akademiya” [in Ukrainian].
12. Matveieva, N.R. (2021). Ukrainian-Russian bilingualism and diglossia in Kyiv modern communicative space. *Extended abstract of PhD's thesis.* Kyiv, Ternopil: Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University [in Ukrainian].
13. Besters-Dilger, Yuliane (Ed.). (2010). *Movna polityka ta movna sytuaciya v Ukrayini: analiz i rekomendaciyi [Language policy and language situation in Ukraine: analysis and recommendations]*. Kyiv: National University of Kyiv-Mohyla Academy [in Ukrainian].
14. *On ensuring the functioning of the Ukrainian language as the state language: Law of Ukraine dated April 25, 2019. No. 2704-VIII.* Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> [Accessed: 17 January 2023] [in Ukrainian].
15. *On education: Law of Ukraine dated September 5, 2017. No 2145-VIII.* Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [Accessed: 17 January 2023] [in Ukrainian].
16. Trostinskaya, O.N., Kopylova, E.V., Alekseenko, T.N. (2014). Teaching Russian to foreign non-philology students. *Prepodavanie russkogo yazyka inostrannym studentam: teoriya i praktika, tradicii i innovacii [Teaching Russian to foreign students: theory and practice, traditions and innovations]*. Ushakova, N.I. (Ed.). Pp. 297–341 [in Russian].
17. Trostynska, O.M. (2015). Comparative Method in Teaching the Ukrainian Grammar to Russian-speaking Foreigners. *Teaching languages at higher educational establishments at the present stage. Intersubject relations.* 27, pp. 108–117 [in Ukrainian].
18. Trostynska, O.M. (2018). *Ukrainian language for Russian-speaking foreign students.* Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University [in Ukrainian].
19. Uzunov, S. (2014). Language Situation in Ukraine: Bilingualism or Diglossia? *Ukrainian linguistics. 1 (44)*, pp. 81–93 [in Ukrainian].

20. Ushakova, N.I., Alekseenko, T.M. (2019). The conception of language training of applicants for higher medical education (model 1 – the English-language mode of study). *Teaching languages at higher educational establishments at the present stage. Intersubject relations.* 34, pp. 219–235. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2019-34-16> [in Ukrainian].
21. Ushakova, N.I., Dubichynskij, V.V., Trostynska, O.M. (2011). The Conception of Foreign Students' Language Training at Ukrainian High School Institutions. *Teaching languages at higher educational establishments at the present stage. Intersubject relations.* 19, pp. 136–146 [in Ukrainian].
22. Ushakova, N.I. (2012). Modelling and Experiment in the Creation of the Second Language Manual for Foreign Students. *Teaching languages at higher educational establishments at the present stage. Intersubject relations.* 21, pp. 167–175 [in Ukrainian].
23. Ushakova, N.I., Trostynska, O.M., Kushnir, I.M. (2021). Formation and development of methodology of language training for foreign students of a classical university. Part 1. Teaching students of non-linguistic specialties. *Teaching languages at higher educational establishments at the present stage. Intersubject relations.* 38, pp. 205–235. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2021-38-14> [in Ukrainian].
24. Ushakova, N.I., Trostynska, O.M., Kushnir, I.M. (2022). Formation and development of the language training methodology for foreign students at classical universities. Part 2. Teaching students of language specialties. *Teaching languages at higher educational establishments at the present stage. Intersubject relations.* 40, pp. 96–122. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2022-40-07> [in Ukrainian].
25. Ushakova, N.I., Trostynska, O.M., Kushnir, I.M. (2022). Formation and development of the language training methodology for foreign students at classical universities. Part 3. Teaching the Ukrainian language. *Teaching languages at higher educational establishments at the present stage. Intersubject relations.* 41, pp. 60–81. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2022-41-04> [in Ukrainian].
26. Chaban, O.M. (2015). Psycholinguistic component in learning the Russian (Ukrainian) language as a foreign language. *Current issues of education and science.* Pp. 249–255 [in Ukrainian].

The article was received by the editors 25.02.2023.

The article was recommended for printing 22.03.2023.

In cites: Trostynska O., Hrebenshchukova O., Titarenko O. (2023). Models of language training for foreign students of higher education in Ukraine. *Teaching languages at higher educational establishments at the present stage. Intersubject relations.* 42, pp. 135–153. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2023-42-10> [in Ukrainian].